

ความเชื่อและปฏิบัติการบนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

BELIEFS AND PRACTICES ON SACRED AREAS IN UBON RATCHATHANI UNIVERSITY

ยอดกมล อุดหนุน¹

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ²

บทคัดย่อ

“สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ปรากฏอยู่ในความเชื่อของคนไทยในหลากหลายรูปแบบ และมีการปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงถึงความเชื่อในสังคมไทยร่วมสมัยด้วยการเคารพบูชาหลายวิธีการ รูปแบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์พบได้ในหลายตำแหน่งแห่งที่ไม่เว้นแม้แต่ในสถานศึกษาซึ่งเป็นสถาบันที่บรรจุความรู้สมัยใหม่ไว้ ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีก็เช่นกัน มีการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในบริเวณอาคารและรอบนอกอาคาร

บทความนี้นำเสนอความเชื่อและปฏิบัติการบนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ซ้อนทับบนพื้นที่เดิมซึ่งเป็นพื้นที่การเกษตรและพื้นที่ป่าของชาวบ้าน และแสดงให้เห็นปฏิบัติการต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่แตกต่างจากบริบทดั้งเดิมของพื้นที่ การก่อตั้งมหาวิทยาลัยทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีพได้อีก ซึ่งมีทั้งการเกิดขึ้นของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ใหม่ และเกิดความเชื่อในรูปแบบใหม่ที่มีทั้งการผสมผสานความเชื่อแบบพราหมณ์เข้าไป รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงการเคารพบูชาบนบานศาลกล่าวในรูปแบบใหม่ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของบุคลากรในสถานศึกษาในระดับต่างๆ อีกด้วย อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในรูปแบบดั้งเดิมก็ยังไม่หายไปทั้งหมด โดยยังเห็นการปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างความเป็นพื้นถิ่นอีสานและความเป็นสมัยใหม่บนพื้นที่เหล่านั้นด้วย

คำสำคัญ : พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ ปฏิบัติการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

Abstract

“Sanctity” is displayed by the faith of Thais in various forms. Many forms of practices and worships reflecting contemporary Thai beliefs are found in many places, even in educational institutions where the modern knowledge is taught. Also in Ubon Ratchathani University, sacred worship can be found in many places

¹บัณฑิต หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำ สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี Email: pinwadee.s@ubu.ac.th

both in the buildings and around the university area.

This article presents the beliefs and practices found on sacred area in Ubon Ratchathani University. The change of context reflects the change of beliefs and practices when the new sanctity has been built over the area where previously was an agricultural field and forest. The practice to the new sanctity is different from what they have been doing in the past. The university establishment makes the local people unable to further take advantages from the area they used to do for their living. The occurrence of the new sanctity and sacred area forms the new form of faith blended with Brahmin. However, the traditional belief hasn't been gone out yet as the practice to "Sanctity" still shows the relationship between the original local Isan and the modern ideas.

Keywords : Sacred area, Sacredness, Beliefs, Practices, Ubon Ratchathani University

1. บทนำ

ระบบความเชื่อของผู้คนล้วนสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในแต่ละถิ่นที่ในอดีต มนุษย์มีการกราบไหว้เคารพบูชาสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีอำนาจดลบันดาลต่อการดำเนินชีวิต เพราะปรากฏการณ์ทางธรรมชาติหลายอย่างไม่สามารถอธิบายได้ มนุษย์จึงเกิดความกลัวความไม่มั่นคงในการดำเนินชีวิต และมีการกราบไหว้บูชาอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น แต่ในปัจจุบัน วิทยาศาสตร์ได้เข้ามาอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและมนุษย์ก็ใช้วิทยาศาสตร์ในการควบคุมธรรมชาติ กระนั้นก็ดี ก็ยังมีการกราบไหว้เคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมทั่วโลก รวมทั้งในสังคมไทยร่วมสมัยในปัจจุบันที่พบได้ในหลายพื้นที่และหลากหลายรูปแบบ ไม่เว้นแม้แต่ในสถานศึกษาซึ่งเป็นสถาบันที่บรรจุความรู้สมัยใหม่ไว้ ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยขอนแก่นมีความเชื่อว่าการไหว้ขอพรจากศาลเจ้าพ่อมอดินแดงที่ชาวมหาวิทยาลัยเชื่อว่าเพื่อเป็นสิริมงคลต่อนักศึกษาที่กำลังจะเข้ามาศึกษาภายในรั้วมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีความเชื่อในการสักการะพระบรมรูป 2 รัชกาล มหาวิทยาลัยมหิดลมีความเชื่อเกี่ยวกับศาลพ่อปู่จันทร์ เป็นต้น (ผู้จัดการออนไลน์ 2558) และในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีก็เช่นกัน เราจะพบพื้นที่ที่ปรากฏความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติและปรากฏการณ์การเคารพบูชาสิ่งเหล่านี้ผ่านความเชื่อในลักษณะต่างๆ

สำหรับผู้เขียน⁴ เมื่อเข้าสู่มหาวิทยาลัยมักจะพบกับเรื่องเล่าและพิธีกรรมต่างๆ ในสถานที่ต่างๆ รอบมหาวิทยาลัย จึงทำให้มีความสนใจที่จะศึกษาความเป็นมาและความเชื่อต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ซึ่งเริ่มทำการเรียนการสอนเมื่อปี 2531 นับว่าก่อตั้งมากว่า 30 ปี พื้นที่เดิมก่อนการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่ป่า แหล่งน้ำ และพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านในบริเวณโดยรอบซึ่งในวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านก็มีการกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าสิงสถิตในพื้นที่ดังกล่าว เช่น ผี เจ้าปู่ เป็นต้น (สวัธ ถินฐาวร, สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2559) ต่อมา

⁴ในที่นี้ หมายถึงผู้เขียนคนที่หนึ่ง

มีการสร้างมหาวิทยาลัยแทนที่ ทำให้พื้นที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้หายไปพร้อมกับการปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่และผู้ที่ใช้ประโยชน์ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ร้วล้อมรอบถูกสร้างขึ้นกลายเป็นพื้นที่ราชการ โดยมีบุคลากรของมหาวิทยาลัยเป็นผู้ใช้พื้นที่ดังกล่าว ชาวบ้านถูกกันออกพื้นที่สาธารณะเดิมที่ใช่วางกันไปด้วยปริยาย นอกจากนี้ ได้มีการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ใหม่แทนที่พื้นที่เดิมในหลายจุด ซึ่งมีการผูกความเชื่อของบุคลากรในมหาวิทยาลัยรูปแบบใหม่รวมถึงวิธีการบูชาสมัยใหม่เข้าไปด้วย

บทความนี้ นำเสนอความเชื่อและปฏิบัติการบนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็นสี่ส่วน ส่วนแรกเป็นบทนำ ส่วนที่สอง นำเสนอแนวคิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งนำมาวิเคราะห์พื้นที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทับซ้อนกันอยู่ในพื้นที่มหาวิทยาลัย เพื่อเชื่อมโยงกับส่วนที่สามที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ ส่วนที่สี่ แสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของพื้นที่และปฏิบัติการต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่แตกต่างจากบริบทดั้งเดิมของพื้นที่ และส่วนสุดท้ายเป็นส่วนอภิปรายผล

2. แนวคิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

การศึกษาทางมานุษยวิทยา มีการอธิบายถึงโลกศักดิ์สิทธิ์ในหลายแง่มุม ทั้งการตีความเชิงสัญลักษณ์ การศึกษากระบวนการเชื่อในเชิงโครงสร้างหน้าที่ หรือการอธิบายชุดประสบการณ์ความรู้ในเชิงอำนาจ เป็นต้น สำหรับความสนใจการศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อและปฏิบัติการต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัย ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล (2546: 2-7) กล่าวถึง โลกศักดิ์สิทธิ์ (The sacred) ในทางมานุษยวิทยา หมายถึง เหตุการณ์ ปริณพทล พื้นที่และเวลา ที่แตกต่างจากโลกของชีวิตประจำวันที่เราใช้ชีวิตอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน นอกจากแตกต่างแล้ว ยังมีความพิเศษบางอย่างตรงที่มณฑลศักดิ์สิทธิ์นี้สามารถจะเผยให้มนุษย์ประจักษ์ถึงสิ่งที่สูงส่ง กว้างไกลไปกว่าเรื่องของรูป รส กลิ่น เสียง ที่จำต้องมองเห็นได้ หรือสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรม สิ่งที่สูงส่งอาจจะหมายถึงการสามารถติดต่อกับโลกหน้า โลกของเทพ ฝัวิญญาน พระเจ้า หรือสัจธรรม นอกจากนั้น โลกศักดิ์สิทธิ์ ยังสถิตอยู่ในหลายรูปแบบ อาจจะเป็นบริเวณบางแห่งตามธรรมชาติ ใต้ต้นไม้ใหญ่ หน้ผา ชุนเขา ต้นน้ำ หรือในสิ่งที่เป็ประติษฐักรรมของมนุษย์ เช่น การทอ้งบ่นถ้อยคำบางชุด คนตรี การใช้รูปลักษณ์ รูปเคารพ วัตถุสิ่งของ หรือแบบแผนของการกระทำบางอย่างที่เราเรียกว่าพิธี สิ่งเหล่านี้เป็สื่อที่มนุษย์ในแต่ละวัฒนธรรมเลือกสรรและสมมุติขึ้น เพื่อนำไปสู่การประจักษ์ถึงการดำรงอยู่ของสิ่งที่ยิ่งใหญ่และมีพลังเหนือกว่ามนุษย์มากมาย สิ่งเหล่านี้ต่างวางอยู่บนฐานความเชื่อของแต่ละบริบทที่แตกต่างกัน การศึกษาโลกศักดิ์สิทธิ์จะมากับการศึกษาพิธีกรรมความเชื่อของสิ่งเหล่านั้นด้วย

สำหรับแนวทางการศึกษาความเชื่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของไทย นฤพนธ์ ด่วงวิเศษ (2560) สะท้อนว่า กระบวนทัศน์สัญลักษณ์นิยม นิเวศน์วัฒนธรรม และกระบวนทัศน์อำนาจ/ความรู้ จะมองในมิติของระบบความหมายและการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่างๆ กล่าวคือ เป็นการทบทวนและตั้งคำถามต่อการสร้างความจริงทางวัฒนธรรม ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเงื่อนไขที่มนุษย์ดำรงอยู่ ทั้งนี้พื้นที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มักจะมีเรื่องเล่าหรือความเชื่อผูกกับพื้นที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นด้วย ปฐุม หงษ์สุวรรณ (2557) ชี้ว่า บทบาทของเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ในวิถีชีวิตชุมชนไม่ได้เป็น

เพียงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความคิดความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังนำมาใช้ในการแสดงตัวตนทางวัฒนธรรม บางก็ใช้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ บางก็ใช้เรื่องเล่าเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคม ตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในพื้นที่ชุมชนของตนเองภายใต้บริบท ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคสมัยใหม่นี้ด้วย (ปฐม หงษ์สุวรรณ 2557) เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ จึงมักจะผูกกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่และความศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่มีขอบเขตจำกัดแค่พื้นที่ ดังนั้น เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ (Sacred narratives) จึงอาจจะถูกนำมาใช้หรืออ้างอิงในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิต เป็นข้อห้ามในการปฏิบัติตนหรือข้อบ่งชี้ว่าควรทำตนแบบใดเป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เรามักจะนึกถึงปริมาณของพื้นที่ในสองรูปแบบคือ ขอบเขตที่เป็นรูปธรรมที่กำหนดพื้นที่ไว้อย่างชัดเจนมีเขตแดนข้อห้ามต่างๆ และปริมาณของความศักดิ์สิทธิ์ที่ครอบคลุมไปกับการคุ้มครองผู้ที่มีความเชื่อโดยที่ระบุไม่ได้ว่าความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวกินความครอบคลุมไปถึงเขตแดนใด พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในงานเขียนชิ้นนี้ จึงหมายถึงพื้นที่ทั้งที่เป็นรูปธรรมและพื้นที่ในเชิงความเชื่อและจินตนาการที่สัมพันธ์ความเชื่อในการปกป้องรักษาและปกป้องคุ้มครองด้วย โดยอธิบายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามแนวทางการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ทั้งนี้การศึกษาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่สามารถละเลยการศึกษาความเชื่อและปฏิบัติการอันเกิดจากความผูกพันต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของแต่ละแห่ง ในที่นี้ ผู้เขียนเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่และเวลา รวมถึงบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อ ซึ่งเมื่อมีการเปลี่ยนผ่านของพื้นที่และผู้คน ส่งผลให้ระบบความเชื่อเปลี่ยนแปลงไปด้วย

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในงานศึกษาชิ้นนี้มีความน่าสนใจในแง่มุมของการเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับคนต่างบริบท แต่มีความแตกต่างด้านเวลาไม่มากนัก การมองภาพการเปลี่ยนผ่านของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เห็นได้ชัดเจนกว่าในหลายพื้นที่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์บางอย่างได้หายไป บางอย่างคงอยู่อย่างไม่มีนัยสำคัญต่อพื้นที่เดิม บางอย่างถูกสร้างขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นตัวแทนของความเชื่อของคนอีกรุ่นหนึ่งซึ่งส่งผลต่อปฏิบัติการต่อความเชื่อของคนเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นการเคารพบูชา กราบไหว้ หรือการประกอบพิธีกรรมก็เปลี่ยนแปลงไป โดยมีทั้งการผสมผสานเอาความเชื่อดั้งเดิมมาใช้ในการบูชาและมีคติความเชื่อจากแหล่งอื่นมาใช้ด้วย

3. พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

พื้นที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีในอดีตเคยเป็นป่าชุมชน ทุ่งนาและป่าช้ามาก่อน เป็นพื้นที่ที่ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันและมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น การฝังศพ การเผาศพ เป็นต้น (สวีส ถินฐาวร, สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2559) หลังจากการก่อสร้างมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ของพื้นที่อย่างมากทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยพบว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เดิมได้หายไปโดยสิ้นเชิง เช่น พื้นที่ที่เป็นที่บูชาเจ้าที่ของชาวบ้านเมื่อเข้าป่าหาของกินของใช้ก็ไม่มีผู้ใดให้ความสำคัญอีก กระนั้นก็ดี ในมหาวิทยาลัยได้มีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเรื่องเล่าต่าง ๆ ในรูปแบบใหม่ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับศาลพระภูมิว่าก่อนการเริ่มทำกิจกรรมต้องมีการเซ่นไหว้เพื่อบอกกล่าว ความเชื่อต่อศาลพระพรหมซึ่งเป็นสิ่งที่นักศึกษาต้องมากราบไหว้เพื่อเป็นสิริมงคล และยังมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อาศัยอยู่ในต้นไม้ จอมปลวก ฯลฯ มีการ

ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการ บวงสรวง การเซ่นไหว้ กราบไหว้ การจุดธูป-เทียน มีขนม และของหวานในการประกอบพิธีกรรมตามพื้นที่ดังกล่าว ก่อนการเริ่มดำเนินกิจกรรมไม่ว่าจะเป็น กิจกรรมรับน้องใหม่ กิจกรรมกีฬามหาวิทยาลัย กิจกรรมเชียร์ เป็นต้น ในส่วนนี้จะเล่าถึงการใช้พื้นที่ก่อนและหลังตั้งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยเล่าถึงเฉพาะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีการเคารพบูชา

3.1 พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีก่อนจัดตั้งมหาวิทยาลัย

ชาวบ้านเล่าว่าก่อนมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีจัดตั้งขึ้นมา เดิมพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ป่าละเมาะ บางจุดมีต้นไม้ใหญ่สลัดกับที่ราบเนินดินมีบ่อน้ำเป็นแห่ง ๆ โดยมีหนองอีเจมเป็นแหล่งน้ำ ศูนย์กลางการทำการเกษตรของชาวบ้าน มีชาวบ้านรอบข้างเข้ามาใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ เก็บของป่า หาของป่า หาหินหาปลา ล่าสัตว์ ฯลฯ บางส่วนของพื้นที่นี้เดิมเป็นพื้นที่ป่าช้าของหลายชุมชน ไม่ว่าจะเป็นบ้านแมด บ้านบังมั่ง บ้านโพธิ์ใหญ่ ฯลฯ ทำให้พื้นที่แห่งนี้มักมีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาไม่ว่าจะเป็นเรื่องผีसानางไม้ ผีโป่ง เทพอารักษ์ ผีบังบด ผีเจ้าที่เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ถูกเล่าต่อจากรุ่นสู่รุ่นกันมา บางคนก็ประสบพบเจอด้วยตนเองจึงมีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมีอยู่จริง ในอดีตก่อนจัดตั้งมหาวิทยาลัยนั้น ชาวบ้านยังไม่รู้จักศาลพระภูมิ ศาลพระพรหม แต่มีศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเช่นไหว้บูชาเป็นประจำในวันสำคัญ เช่น ทำบุญหมู่บ้าน เทศกาลออกพรรษา เข้าพรรษา ฯลฯ (คำปราณีย์ ยืนยง ชาวบ้านแมด, สวัสดิ์ ถินฐาร ชาวบ้านบังมั่ง, ณเดชน์ สร้อยมุกดา ชาวบ้านโนนแดง, สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2559)

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ชาวบ้านโดยรอบพื้นที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่เคยเข้ามาใช้ประโยชน์ก่อนการสร้างมหาวิทยาลัย พบว่า พื้นที่ความเชื่อและพื้นที่ที่ชาวบ้านมาใช้ประโยชน์มีดังนี้

- 1) ป่าช้าบ้านโพธิ์ใหญ่ เป็นจุดพื้นที่ป่าสาธารณะเชื่อมต่อหมู่บ้านโพธิ์ใหญ่กับมหาวิทยาลัย
- 2) ป่าช้าบ้านแมด อยู่ในบริเวณพื้นที่ฝั่งทิศใต้ของมหาวิทยาลัย
- 3) ป่าช้าบ้านบังมั่ง อยู่ในบริเวณพื้นที่ฝั่งทิศใต้ของมหาวิทยาลัยติดกับบ้านบังมั่ง
- 4) ทางสามแพร่ง อยู่ในบริเวณใกล้กับประตูทางออกมหาวิทยาลัย (ประตูสาม)
- 5) บริเวณพบผีบังบด อยู่ในบริเวณป่าริมหนองอีเจม
- 6) บริเวณพบผีโป่ง อยู่ในบริเวณก่อตั้งอาคารของมหาวิทยาลัย (ในที่นี้ขอไม่ระบุไว้ในพื้นที่คณะใด)
- 7) บริเวณที่ชาวบ้านบังมั่งเข้ามาใช้ประโยชน์ มีการเซ่นไหว้ต้นไม้ใหญ่และจอมปลวกเป็นบริเวณพื้นที่ป่าอนุรักษ์ภายในมหาวิทยาลัย
- 8) บริเวณหนองอีเจม โพนผีโป่ง

ผู้เขียนแบ่งความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามลักษณะของธรรมชาติที่สัมพันธ์กันออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับดิน และ ความเชื่อเกี่ยวกับป่า

1) ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้

ชาวบ้านเชื่อว่าต้นไม้ที่ใหญ่จะมีผีนางไม้หรือเทพารักษ์อาศัยอยู่ในต้นไม้ต่างๆ คอยปกป้องคุ้มครองต้นไม้และพื้นที่นั้นๆ ในช่วงเวลาที่ชาวบ้านทำไร่ไถนาใช้ประโยชน์ใกล้บริเวณนี้ เช่น หาของป่า ส่องกบ หาปลา เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ ก็จะพบกับสิ่งที่น่าประหลาดใจ บางรายถึงกับเห็นเป็นภาพคนกำลังคุยกันหรือเดินไปมาในบริเวณนั้น แต่เมื่อชาวบ้านได้เข้าไปดูใกล้ๆ ก็กลับไม่พบอะไร หรือหายไปอย่างไร้ร่องรอยถ้าหากใครหลบหลู่จะมีอันเป็นไปและจะต้องกลับมาเช่นใหม่เพื่อขอขมาตามที่หมอดูแนะนำมาจึงจะดีขึ้นจากอาการนั้นๆ

2) ความเชื่อเกี่ยวกับดิน

ชาวบ้านเชื่อว่าจุดไหนที่มีจอมปลวก โปน หรือดินโป่งจะมีผีโป่งอาศัยอยู่บริเวณนั้น บ้างก็บอกว่าเป็นผีที่คอยดูแลพื้นที่ตรงนั้น บ้างก็บอกว่าผีโป่งเป็นผีที่กินของดิบมักจะปรากฏกายให้ชาวบ้านเห็นตอนกำลังกินปลา กบหรือของสด ๆ จะอาศัยอยู่ทั้งในจอมปลวก ต้นไม้ใหญ่ ก่อไฟ ขึ้นอยู่กับพื้นที่นั้น ๆ ชาวบ้านเชื่อว่าคนที่พบสิ่งเหล่านี้จะต้องเป็นคนจิตอ่อนผีเจ้าที่เจ้าบ้านเชื่อว่ามิได้อยู่ทุกที่และจะคอยคุ้มครองรักษาคนในพื้นที่นั้น ๆ เช่น ชาวบ้านจะไหว้เจ้าที่บริเวณที่ทำไร่ทำสวนของตนเพื่อบอกกล่าวก่อนการเริ่มทำนาและหลังการเก็บเกี่ยว เพื่อให้เจ้าที่รับรู้และเพื่อให้ลดบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่ตั้งไว้และเพื่อขอบคุณเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จ

3) ความเชื่อเกี่ยวกับป่า

ชาวบ้านเชื่อว่าป่าที่มีบึงมีบึงบตาอาศัยอยู่ บางคนเชื่อว่าเป็นผีเจ้าที่ บางคนก็เชื่อว่าเป็นผีโป่ง บางคนเชื่อว่าเป็นผีคนที่เสียชีวิตที่ชาวบ้านไปฝังแต่ยังไม่ไปเกิด มักจะปรากฏกายให้ผู้คนได้เห็นทั้งในเวลากลางวันและกลางคืน ในวันพระชาวบ้านก็จะได้ยินเสียงคล้ายคนคุยกันทั้งเสียงผู้ชาย ผู้หญิง เด็ก คนแก่ บริเวณป่าแต่เมื่อไปดูก็จะไม่พบใครเลย บ้างก็เจอเป็นลักษณะคนเดินจากป่าแล้วหายตัวไปใกล้บริเวณจอมปลวก

สำหรับสิ่งของบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เบื้องต้นมักจะขึ้นอยู่กับคำแนะนำของหมอดูมักจะไหว้เพื่อขอขมา ใช้ญาติพี่น้องของคนไข้ได้ป่วยไปไหว้แทนมักจะไหว้ตามต้นไม้ใหญ่ จอมปลวก หรือต้นไม้ใหญ่ที่มีจอมปลวกสิ่งของที่นำมาเช่น ไหว้ มีไก่กุ่ม ไข่ 1 ฟอง กับเรือคำ(กาบกล้วย) หมากพลู บุหรี่ เหล้า รูปเทียน เป็นต้น สำหรับการไหว้เจ้าที่ก่อนทำนาสิ่งของที่นำมาเช่น ไหว้มีเหล้า บุหรี่ หมากพลู ไก่ 1 ตัว หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตจะมีการไหว้ด้วยของหวาน น้ำตาลคลุกข้าว หมากพลู บุหรี่ ในอดีตจะไม่มีกรบนบานศาลกล่าว จะมีการเช่นไหว้ก็ต่อเมื่อมีคนในชุมชนเจ็บไข้ได้ป่วยเท่านั้น

3.2 พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีหลังจัดตั้งมหาวิทยาลัย

หลังจากการจัดตั้งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ก็มีการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ในคณะและภายในบริเวณมหาวิทยาลัย โดยจากการสำรวจของผู้เขียนพบว่ามากกว่า 20 จุด ไม่ว่าจะเป็น ศาลพระพรหม ศาลพระภูมิ ศาลตายาย ศาลเจ้าที่ จอมปลวกต้นไม้ ฯลฯ การเรียกชื่อศาลนั้นขึ้นอยู่กับความเชื่อของคณะนั้น แต่มีความเชื่อและการเช่นไหว้ส่วนใหญ่ของนักศึกษาทุกคนที่ทำร่วมกันคือการเช่นไหว้ศาลพระพรหมหน้ามหาวิทยาลัย ทำให้พื้นที่นี้

ถูกเล่าต่อจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ มีการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาเพื่อปกป้องรักษาพื้นที่เฉพาะคณะ จากความเชื่อดังกล่าวก็ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเทพอารักษ์หรือผีสาขานางไม้และมีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาเข้ามาเพิ่ม เราจะเห็นได้จากการเช่นไหว้ บูชาของนักศึกษาและบุคลากรของมหาวิทยาลัยก่อนการเริ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เว้นแม้กระทั่งการขอหวย ขอรบ บนบานศาลกล่าวทั้งหมดที่กล่าวมาก็เป็นส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เกิดการสร้างพื้นที่ทับซ้อนกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ⁵ เข้าด้วยกันโดยมีการผสมผสานจากเรื่องเล่าหรือสิ่งที่ตนพบประสบมาด้วย ทั้งนี้สามารถแยกประเภทของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นๆ ดังนี้

- 1) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของพุทธ ได้แก่ พระพุทธรูป
- 2) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของพราหมณ์ ได้แก่ ศาลพระพรหม
- 3) พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ศาลพระภูมิเจ้าที่ ต้นไม้

จอมปลวก บันไดแดงของตึกคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ⁶ เป็นต้น

ทั้งนี้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวมีการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางศาสนาพุทธเข้าไปด้วย ไม่ได้มีเฉพาะความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งเท่านั้น โดยจะเห็นได้จากการบูชาหรือคำกล่าวบูชาต่าง ๆ ที่มีการสวดมนต์ตามความเชื่อนั้น ๆ โดยเฉพาะจะมีบทสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยรวมอยู่ด้วย

หลังจากการจัดตั้งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มีการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายใต้ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์แทนที่ความเชื่อดั้งเดิม เช่น ศาลพระพรหม ศาลพระภูมิ ศาลตายาย ศาลเจ้าที่ โดยสำหรับจอมปลวกต้นไม้นั้น แม้ว่าจะไม่ได้เป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์แต่ทว่าก็ไม่ได้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านตามวิถีชีวิตเดิม พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แต่ละแห่งมีความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แตกต่างกันไป เช่น

- ศาลพระพรหม เชื่อว่าเป็นที่เทพสิงสถิตอยู่ในศาลคอยคุ้มครองรักษาคนที่เข้ามาเรียนและมาทำงานในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

- ความเชื่อเกี่ยวกับศาลพระภูมิที่ตั้งอยู่หน้าคณะเภสัชศาสตร์ นักศึกษาและบุคลากรคณะเภสัชศาสตร์เชื่อว่าพระโภษะขยุครุไวฑูรยประภาดลาคตเป็นพระประจำวิชาชีพเภสัชศาสตร์ทุกมหาวิทยาลัยในประเทศไทยที่มีคณะเภสัชศาสตร์จะมีการเช่นไหว้ บูชา ก่อนการปฐญาทุกครั้งเพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่พระโภษะฯ เพื่อให้ยาที่จะปรุงขึ้นนั้นมีประสิทธิผลในการรักษาคนไข้

- จอมปลวกข้างคณะรัฐศาสตร์ มีความเชื่อว่าเป็นเจ้าที่ที่คอยดูแลคณะและนักศึกษา ก่อนการเริ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในคณะจะมีการเข้ามาเช่นไหว้

- จอมปลวกหลังคณะพยาบาลศาสตร์ก็เช่นกัน นักศึกษาคณะพยาบาลศาสตร์เชื่อว่าเป็นที่อาศัยอยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกกันว่า “เจ้าที่” มีหน้าที่ดูแลรักษาคุ้มครองบริเวณนั้น

⁵พื้นที่สามัญ ในที่นี้ หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพทั่วไป ไม่มีนัยยะในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว

⁶ในเดือนพฤษภาคม 2559 คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ ได้เปลี่ยนชื่อ เป็นคณะศิลปประยุกต์และสถาปัตยกรรมศาสตร์

ก่อนมีการเริ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในคณะ ในมหาวิทยาลัย หรือนอกมหาวิทยาลัยก็จะมีการไปชวนให้บอกกล่าว

ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกัน เรื่องเล่าเกี่ยวกับพื้นที่ต่าง ๆ สัมพันธ์กับความเชื่อดั้งเดิมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ๆ เช่น ในคณะศิลปศาสตร์ ในปีใดที่มีคณะมีอุปสรรคในการดำเนินงานก็จะเชื่อว่าไม่ได้มีการบอกกล่าวเจ้าที่หรืออาจจะมีการทำอะไรล่วงเกินเจ้าที่โดยไม่รู้ตัวก็เป็นได้ ซึ่งก็มักจะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งลี้ลับหรือพื้นถึงการใช้พื้นที่ดั้งเดิม เป็นต้น ทั้งนี้ เรื่องเล่าของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สร้างขึ้นใหม่ส่วนหนึ่งถูกเล่าต่อจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน โดยไม่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ดั้งเดิม และความเชื่อเหล่านี้ได้ถูกผลิตซ้ำจนกลายเป็นความเชื่อถือต่อ ๆ กันมา โดยเฉพาะในเรื่องของการให้สิ่งของบนบานศาลกล่าว โดยจะเห็นว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีทั้งความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา พราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้ สำหรับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือบูชาด้วยกันนั้น บุคลากรโดยส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือศาลพระพรหมหน้ามหาวิทยาลัยอุบลราชธานีร่วมกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จะมีความสำคัญและคุมีพลังอำนาจในเชิงสัญลักษณ์มากขึ้นเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญในมหาวิทยาลัย เช่น การรับน้อง วันครบรอบการสถาปนาของมหาวิทยาลัย เป็นต้น ผู้คนจะบูชารวมถึงมีสิ่งเช่นไหว้เพื่อสื่อสารขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นปกป้องคุ้มครอง และสิ่งเหล่านี้จะเพิ่มคุณค่าทางจิตใจมากขึ้นเมื่อคนในมหาวิทยาลัยต้องการที่ยึดเหนี่ยว เช่น ระหว่างสอบ ก็จะมีรูปเทียนไปจุดบูชาตามสถานที่ต่าง ๆ จำนวนมาก หรือหลังสอบก็จะมีของเช่นไหว้จำนวนมากขึ้นเป็นการแก้บน เป็นต้น ดังเช่นที่ อัจฉริยา บุตดาวงค์ (สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2559) สะท้อนถึงศาลพระพรหมหน้ามหาวิทยาลัยว่า “เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำมหาวิทยาลัยที่นักศึกษาปี 1 ทุกคนจะต้องไปไหว้ ก่อนเข้ามศึกษา เมื่อเข้ามศึกษาในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีจะต้องมีการไปชวนไหว้ บอกกล่าวเพื่อฝากเนื้อฝากตัวให้ท่านช่วยดูแลอีกสิ่งหนึ่งก็คือขอพรให้เรียนจบ 4 ปีตามหลักสูตร” เช่นเดียวกับ มัทวัน สายมณี (สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2559) นักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ชั้นปี 4 ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าจะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมทุกอย่างราบรื่นและสำเร็จไปด้วยดี ซึ่งก็อาจจะหมายถึงการไหว้แล้วสบายใจก็ทำให้เราทำกิจกรรมได้อย่างราบรื่นและไม่ต้องห่วงเรื่องอะไร ที่มาของความเชื่อเหล่านี้ มัทวันจะได้รับการบอกต่อจากรุ่นพี่และเพื่อนที่เคยมาไหว้หรือในต่างคณะก็จะทราบมาจากเพื่อนต่างคณะที่เขาเคยไปไหว้แล้วมาเล่าให้ฟัง มีเรื่องเล่าและตำนานเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นว่า เมื่อเข้ามาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ก็จะมีพี่และเพื่อนให้ไปไหว้พระพรหมหน้ามหาวิทยาลัยเพราะมีความเชื่อเล่าต่อมาว่าจะทำให้ประสบความสำเร็จและช่วยให้การเรียนราบรื่น

4. จากพื้นที่ชาวบ้านสู่พื้นที่มหาวิทยาลัย: การเปลี่ยนผ่านของความศักดิ์สิทธิ์

จากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกินของชาวบ้านไปสู่การเป็นพื้นที่ของมหาวิทยาลัย ซึ่งก่อนการสร้างมหาวิทยาลัยชาวบ้านบอกเล่าว่าพื้นที่เป็น ป่า หนอง แต่เมื่อหลังการสร้างมหาวิทยาลัยนั้น ป่า หนอง ได้กลายเป็นตึก พื้นที่การศึกษา แต่ก็มีหนองน้ำคือ หนองอีเจม โดยก่อนการสร้างมหาวิทยาลัยชาวบ้านรอบพื้นที่ได้มีการเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่แต่หลังจากการสร้าง

มหาวิทยาลัยพื้นที่ถูกแทนที่การใช้งานโดย นักศึกษา บุคลากร ไม่มีชาวบ้านเข้ามาใช้ประโยชน์อีกเลย ทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน โดยจะพบว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่เกิดขึ้นซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของนักศึกษาและบุคลากร โดยไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดิมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวบ้านในบริเวณรอบมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีอยู่เลย แม้รูปแบบจะยังคล้ายคลึงเดิม เช่นจอมปลวกที่มี “เจ้าที่” ซึ่งไม่ระบุเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประเภทใด (เดิมชาวบ้านเรียก “โพน” ซึ่งมีผีเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์) ดังนั้น การเคารพบูชาความเชื่อต่างๆจึงแตกต่างกันออกไปด้วย โดยจะมีความเชื่อบางส่วนที่คล้ายคลึงหรือสัมพันธ์กับความเชื่อของคนอีสานด้วย ไม่ว่าจะเป็นประเภทสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนสร้างมหาวิทยาลัยและหลังสร้างมหาวิทยาลัย ซึ่งสามารถแสดงการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1) ประเภทสิ่งศักดิ์สิทธิ์: ก่อนการสร้างมหาวิทยาลัย ชาวบ้านจะเรียกว่า เจ้าปู่ ผี ปู่ตา แต่หลังการสร้างมหาวิทยาลัยแล้วนักศึกษาและบุคลากรได้สร้างความหมายใหม่จากการเปลี่ยนแปลงเป็น พระพรหม เจ้าที่ เทพ เป็นต้น

2) ความเชื่อ: ในพื้นที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีก่อนการสร้างมหาวิทยาลัยก็มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่แล้วไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ เกี่ยวกับอาชีพ ความอุดมสมบูรณ์ การปกป้องรักษา กฎเกณฑ์ธรรมชาติ แต่หลังจากการสร้างมหาวิทยาลัย นักศึกษาและบุคลากร ได้มีการขอพรและบนบานศาลกล่าว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ที่เกิดขึ้นหลังจากการสร้างมหาวิทยาลัย เช่น ศาลพระภูมิ ศาลพระพรหม ต้นไม้ จอมปลวก เป็นต้น โดยยังคงความเชื่อด้านพระพุทธศาสนาไว้

3) สิ่งของบูชา: เมื่อเกิดความเชื่อดังกล่าวแล้วชาวบ้านที่เข้ามาใช้ประโยชน์ก่อนการสร้างมหาวิทยาลัยจะมีการเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พวกเขามีความเชื่อโดยใช้ ข้าว 5 เหล้า ข้าว ของหวาน ผลไม้ ของควา ไก่ มาเซ่นไหว้เป็นต้น สำหรับในยุคปัจจุบันนักศึกษาและบุคลากรได้นำพวงมาลัย ธูป เทียน น้ำแดง เครื่องแป้ง ผลไม้มั่งคั่ง มาเซ่นไหว้ซึ่งเป็นสิ่งของบูชาสมัยใหม่มากขึ้น และจะค่อนข้างแตกต่างจากก่อนการสร้างมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนสร้างมหาวิทยาลัยและหลังสร้างมหาวิทยาลัย

	ก่อนสร้างมหาวิทยาลัย	หลังสร้าง
ประเภทสิ่งศักดิ์สิทธิ์	เจ้าปู่ ผี ปู่ตา เทวอารักษ์	พระพุทธรูป พระพรหม เจ้าที่ เทพ
พื้นที่	ป่า/ต้นไม้ หนอง โพน	ตึก พื้นที่การศึกษา ต้นไม้/ จอมปลวก
คน	ชาวบ้าน	นักศึกษา บุคลากรในมหาวิทยาลัย

	ก่อนสร้างมหาวิทยาลัย	หลังสร้าง
ความเชื่อ	ปกปักษ์รักษา ความอุดมสมบูรณ์/อาชีพ กฎเกณฑ์ธรรมชาติ	ขอพร บนบานศาลกล่าว
สิ่งของเช่นไร	ขันธ 5 เหล้า ข้าว ของหวาน หมากพลู ของควา	พวงมาลัย ธูป เทียน น้ำแดง เครื่องแป้ง ผลไม้มงคล

ปฏิบัติการในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละแห่ง มีลักษณะที่แตกต่างกัน บางแห่งมีการสร้างพื้นที่และขอบเขตที่ชัดเจน เช่น ศาลพระพรหมหน้ามหาวิทยาลัย ที่มีพื้นที่การตั้งศาลชัดเจนและมีการสร้างรั้วรอบศาลเพื่อปกป้องอาณาเขตของศาลพระพรหม แต่บางแห่งไม่มีขอบเขตที่ชัดเจนผู้บูชาจะเป็นคนพิจารณาเอง ความศักดิ์สิทธิ์จะมีอาณาเขตครอบคลุมไกลกว่าพื้นที่ในเชิงรูปธรรม เช่น เมื่อผู้ไหว้ต้องเดินทางไกลและต้องการการปกป้องคุ้มครอง เป็นต้น

สำหรับปฏิบัติการ ในที่นี้หมายถึง การกระทำและการแสดงออกของนักศึกษาและบุคลากรที่มีต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยเราจะพบปฏิบัติการในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของนักศึกษาและบุคลากรในมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่มีความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่

1) การประกอบพิธีกรรม ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมเนื่องในโอกาสทำบุญวันครบรอบวันสถาปนามหาวิทยาลัย โดยจะมีการเช่นไหว้บูชา ประกอบพิธีกรรมทางพราหมณ์จะมีการบวงสรวงมีเครื่องบวงสรวง มีนางรำบวงสรวง

2) การเช่นไหว้บูชาและขอพร/บนบานศาลกล่าว ได้แก่ การเช่นไหว้เนื่องในโอกาสการจัดกิจกรรมสำคัญของแต่ละคณะ เช่น กิจกรรมรับน้องในกิจกรรมรับน้องนี้จะเป็นการไหว้เพื่อบอกกล่าวและเป็นสิริมงคลให้กับตนเองและยังเชื่อว่าถ้ามาไหว้แล้วจะทำให้เรียนจบตามหลักสูตรตามเวลาที่มหาวิทยาลัยกำหนด ก่อนการเดินทางนักศึกษาจะมาขอพรศาลพระพรหม นักศึกษาเชื่อว่าศาลพระพรหมจะช่วยคุ้มครองรักษาให้ปลอดภัยจากภัยอันตราย ๆ ต่าง ๆ จากการเดินทาง การขอพรก็เป็นอีกหนึ่งของความเชื่อที่นักศึกษามหาวิทยาลัยอุบลราชธานีที่มีต่อศาลพระพรหมที่ตั้งอยู่นามหาวิทยาลัย ศาลพระพรหมไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ที่นักศึกษาไปขอพรเพียงอย่างเดียวแต่นักศึกษาบางคนก็ไปบนบานเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ นอกจากการเช่นไหว้บูชาที่มีต่อศาลพระพรหมหน้ามหาวิทยาลัยแล้ว ก็ยังพบปฏิบัติการในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อีกหลายแห่ง ไม่ว่าจะเป็นการบูชาจอมพลกษัตริย์ศาสตร์ ต้นไม้ข้างตึกกิจกรรม ศาลพระภูมิเจ้าที่ในหอใน บ้านโดแดง

ในติกปฏิบัติการณ์ศิลปะยุคและการออกแบบ ฯลฯ ความศักดิ์สิทธิ์ได้เปลี่ยนสถานะจาก เป็นเจ้าที่ที่ประจำอยู่ในมหาวิทยาลัยไปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยคุ้มครองปกป้องรักษาเมื่อนึกถึง ไม่ว่า จะอยู่ที่ไหน ๆ ก็ตามแม้จะไม่ใช่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

3) การไหว้ ได้แก่ เมื่อผ่านพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ คนบางกลุ่มมีการปฏิบัติต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในหลากหลายรูปแบบ เช่น เมื่อเดินผ่านจะยกมือไหว้ ไค้ศีรษะลง บางก็กล่าวคำ ทักทายบอกกล่าว บางก็สรวลกริยา ในขณะเดียวกันคนที่ซบถ ก็จะทำลักษณะคล้ายคลึงกันคือ การไค้ศีรษะลง สรวลกริยา บิเบตรรล บางคนถึงขั้นชะลอรถยกมือไหว้ เป็นต้น ดังเช่น จิรวัฒน์ วารินทร์ นักศึกษาคณะบริหารศาสตร์ (สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2559) กล่าวว่า “ถ้าเดินผ่านพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์ผมจะใช้การยกมือไหว้ แต่ถ้าซบถก็จะใช้การก้มศีรษะลงแทน”

5. สรุปและอภิปรายผล

ก่อนการก่อตั้งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี บริเวณที่ตั้งเดิมของมหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่ป่าและ พื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมดั้งเดิมของชาวบ้านโดยรอบ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เดิมจึงสัมพันธ์กับวิถี ชีวิตของชาวบ้านและธรรมชาติ เมื่อมีการสร้างมหาวิทยาลัย การเปลี่ยนพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำกิน ของชาวบ้านไปสู่การเป็นพื้นที่ของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และความหมายต่อ พื้นที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้เป็นผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่อีกต่อไป ทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เคยมีอยู่เปลี่ยนเป็นพื้นที่สามัญ ซึ่งเป็นพื้นที่ทางกายภาพไม่ได้มีความศักดิ์สิทธิ์ต่อคนกลุ่มใหม่ ที่มาใช้พื้นที่ในแบบเดิมอีกต่อไป

ภายหลังตั้งมหาวิทยาลัย มีการสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นใหม่ทับพื้นที่สามัญอีกครั้ง โดยมีรูปแบบของความเชื่ออื่นๆ เช่น พราหมณ์ การสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แทนที่ความเชื่อดั้งเดิมประกอบด้วย ศาลพระพรหม ศาลพระภูมิ ศาลตายาย ศาลเจ้าที่ จอมปลวกต้นไม้ ฯลฯ โดยแต่ละแห่งเชื่อว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แตกต่างกัน แม้รูปแบบของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะเปลี่ยนไป แต่ก็ยังมีความเชื่อ บางอย่างยังคงผสมผสานอยู่ เช่น ความเชื่อเรื่องผี เป็นต้น การเกิดขึ้นของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ใหม่ ส่วนหนึ่งผ่านกระบวนการผลิตซ้ำทางความเชื่อในบางแห่งสัมพันธ์กับการเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์เดิม เช่น ความเชื่อเรื่องผีในพื้นที่ป่าช้าเดิม และความเชื่อทางศาสนาพุทธเข้าไปด้วยไม่ได้มีเฉพาะความ เชื่อใดความเชื่อหนึ่งเท่านั้น โดยจะเห็นได้จากปฏิบัติการบูชาหรือการเคารพในลักษณะต่าง ๆ

การที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของนักศึกษาและบุคลากร โดยไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เดิมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวบ้านอยู่เลย วิธีการเคารพบูชาและความเชื่อหลายอย่างจึงแตกต่างกัน ออกไปด้วย การสร้างพื้นที่ดังกล่าวทำให้เกิดปฏิบัติการในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดย ปฏิบัติการในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของนักศึกษาและบุคลากร เราจะเห็นได้จากการเซ่นไหว้ บูชาของ นักศึกษาและบุคลากรของมหาวิทยาลัยก่อนการเริ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ การขอหวย ขอพร และ บันบาน ศาลกล่าว ความศักดิ์สิทธิ์ได้เปลี่ยนสถานะจากเป็นเจ้าที่ที่ประจำอยู่ในมหาวิทยาลัยไปเป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยคุ้มครองรักษาเมื่อนึกถึง ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่ในพื้นที่มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี เมื่อเกิดเป็นเช่นนี้แล้วทำให้คนบางกลุ่มมีการปฏิบัติต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในหลากหลายรูปแบบ เช่น เมื่อเดินผ่านจะยกมือไหว้ ไค้ศีรษะลง บางส่วนก็กล่าวคำทักทายบอกกล่าว

บางส่วนที่สำรวจกริยา ในขณะที่เดียวกันคนที่ซัปรด ก็จะทำลักษณะคล้ายคลึงกันคือการโค้งศีรษะลงสำรวจกริยา ปีบแตรรด บางคนถึงขั้นชะลอรถยกมือไหว้ เป็นต้น

ในส่วนหนึ่งแม้ว่าคน พื้นที่ และบริบทของการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะแตกต่างกันไป แต่ทว่า การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังคงหลักการหนึ่งที่ว่าเป็นการบูชาเพื่อให้เกิดมีกำลังใจ สบายใจขึ้น เป็นคุณค่าทางจิตใจ สอดคล้องกับ กษร ตูลารักษ์ (2546) ที่ศึกษาความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับการค้าขายอาหารในมหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพ ซึ่งปฏิบัติการดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกันกับมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่นที่สะท้อนจากงานศึกษาของ ปิยะภา เชี่ยวสกุล (2557) ที่ศึกษาพฤติกรรมการบริโภคความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่พบว่า ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ของนักศึกษาเป็นความเชื่อในด้านของจิตใจและความเชื่อที่เกิดจากความกลัว โดยมีกระบวนการเกิดของความเชื่อทั้งหมด 5 ขั้นตอน คือ การก่อตัวของความเชื่อ (Build) การแบ่งปันประสบการณ์ (Sharing Experience) การยอมรับ (Adoption) การปฏิบัติ (Performing) เกิดความเชื่อ (Belief) และด้านพฤติกรรมการบริโภคความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัยของนักศึกษาจะมีพฤติกรรมบริโภคด้วยการกราบไหว้เพื่อบนบานศาลกล่าวหรือการขอพรและพฤติกรรมการบริโภคจากการบอกเล่าประสบการณ์ซึ่งเป็นลักษณะของการบริโภคความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic consumption) อย่างไรก็ดี ในกรณีของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเป็นตัวอย่างกรณีเฉพาะ ไม่ได้หมายความว่าทุกคนในมหาวิทยาลัยมีความเชื่ออย่างเหนียวแน่นต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุกแห่งทั้งหมด อย่างไรก็ดี คำกล่าวที่ว่า “ไม่เชื่ออย่าลบหลู่” ยังเป็นคำที่ยังใช้ได้ในการปฏิบัติตนของทุกคนในภาพรวมซึ่งเป็นการสร้างความสบายใจในการดำรงชีวิตที่ทุกคนปฏิบัติได้

กล่าวโดยสรุป บทความชิ้นนี้เป็นความพยายามในการมองความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อและปฏิบัติการบนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านมุมมองต่อการผลิตซ้ำความเชื่อบนความเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับบริบทด้านพื้นที่และเวลา ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคนกับพื้นที่นั้นด้วย การที่มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีได้ก่อตั้งเข้ามาแทนที่พื้นที่ป่าและพื้นที่ด้านเกษตรกรรม คนที่เป็นผู้ใช้พื้นที่ก็เปลี่ยนไปด้วย คนที่เข้ามาอย่างหลากหลายต่างถิ่นที่ก็นำความเชื่ออื่นเข้ามาผสมผสานทั้งในเชิงรูปธรรมและการปฏิบัติการ การศึกษาครั้งนี้ทำให้เข้าใจการเปลี่ยนผ่านของพื้นที่และวิถีคิดต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในมหาวิทยาลัย แม้ว่ารูปแบบบางอย่างจะยังมีอยู่หรือหลักการบางอย่างว่าด้วยวิถีคิดหรือความเชื่อยังฝังแฝงกับคนในมหาวิทยาลัยก็ตาม แต่การสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ใหม่ที่ตัดขาดปฏิสัมพันธ์กับชุมชนหรือไม่ได้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นของชุมชนโดยรอบก็ทำให้ผู้เขียนสะท้อนย้อนคิดว่ามหาวิทยาลัยก็อาจถูกมองว่าได้สถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเองให้มีอำนาจเหนือชุมชนโดยรอบและผลิตความหมายใหม่ให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ตนเองก็เป็นได้

รายการอ้างอิง

- กชกร ตูลารักษ์. (2546). ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับการค้าขายอาหารในมหาวิทยาลัยรามคำแหง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- คำปราณีย์ ยืนยง. ชาวบ้านแมต, สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2559.
- จิรวัดน์ วารินทร์. นักศึกษาคณะบริหารศาสตร์. สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2559.
- ณเดชน์ สร้อยมุกดา. ชาวบ้านโนนแดง, สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2559.
- นฤพนธ์ ตัววิเศษ. 2560. แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 25 (47), 173-197.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (2557). ดงภูดิน: เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับปฏิบัติการสร้างความหมายว่าด้วยสิทธิชุมชน. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง. 10 (3), 167-192.
- ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. (2546). “โลกศักดิ์สิทธิ์กับโลกสามัญในชีวิตทางสังคม” ใน เจ้าแม่คุณปู่ ช่างซอ ช่างพ่อน และเรื่องราวอื่นๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม, บรรณาธิการ โดย ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, หน้า 2-7. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ปิยะภา เชี่ยวสกุล. (2557). พฤติกรรมการบริโภคความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผู้บริโภค กรณีศึกษา นักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ผู้จัดการออนไลน์. 2558. “อย่าลบหลู่! อาถรรพ์ความเชื่อใน 15 มหาวิทยาลัย.” ผู้จัดการออนไลน์, 29 เมษายน. สืบค้น 15 มีนาคม 2559, จาก<http://www.manager.co.th/Campus/ViewNews.aspx?NewsID=9580000049095>.
- มัทวัน สายมณี. นักศึกษาคณะศิลปศาสตร. สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2559.
- สวัส ถินฐาวร. ชาวบ้านบั้งมั่ง, สัมภาษณ์, 4 เมษายน 2559.
- อัจฉริยา บุตดาวงค์. นักศึกษาคณะศิลปศาสตร. สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2559.

